

Józef K r u k o w s k i, Remigiusz S o b a ń s k i, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, tom I, księga I: *Normy ogólne*, Poznań: Pallottinum 2003, ss. 304.

Stowarzyszenie Kanonistów Polskich podjęło inicjatywę opracowania komentarza do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Inspiracją tego zamierzenia była 20. rocznica promulgacji Kodeksu oraz 25-lecie pontyfikatu Jana Pawła II. Komentarz zostanie opracowany według zasad ustalonych przez Komitet Koordynacyjny, składający się z księży profesorów: Jana Dudziaka (†2005), Edwarda Góreckiego, Wojciecha Góralskiego, Juliana Kałowskiego, Józefa Krukowskiego, Floriana Lempy, Remigiusza Sobańskiego i Ryszarda Szychmilera. W założeniu opracowanie jest rezultatem współpracy polskich kanonistów pracujących w różnych ośrodkach akademickich. Do tej pory ukazały się drukiem dwie części Komentarza, mianowicie tom I, zatytułowany *Księga I – Normy ogólne*, oraz pierwsza część (tom II) zatytułowana *Księga II – Lud Boży*, część I – *Wierni chrześcijanie*; część II – *Ustrój hierarchiczny*.

Tom I *Komentarza* zawiera: Słowo wstępne Prymasa Polski kard. Józefa Glempa (s. 6); Prezentację, autorstwa ks. prof. Józefa Krukowskiego (s. 7); Konstytucję Apostolską *Sacrae disciplinae leges*, promulgującą Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. (s. 9-19) – w języku łacińskim i polskim; Wstęp (s. 20-37), także w dwóch wspomnianych językach; Wykaz skrótów (s. 39-41); tekst dwujęzyczny kanonów 1-203, wraz z komentarzem (s. 43-296), oraz Literaturę (s. 297-298).

Wykładnię norm prawnych zawartych w kanonach Księgi I Kodeksu sporządzono zgodnie z dyrektywami określonymi w kanonach 17-21 tejże księgi, regulującymi kwestię interpretacji ustaw kościelnych. Wykładnia uwzględnia również odpowiedzi Papieskiej Rady dla spraw Wykładni Tekstów Prawnych, akty normatywne Stolicy Apostolskiej mające charakter wykonawczy do postanowień kodeksowych, a także związane z ich realizacją akty Konferencji Episkopatu Polski, które ukazały się w ciągu 20 lat od promulgacji Kodeksu.

Autorzy analizują normy ogólne prawa kanonicznego według kolejności zawartej w kodeksie: ks. prof. Remigiusz Sobański – kan. 1-34 i 94-203, a ks. prof. Józef Krukowski – kan. 35-93.

Ks. Remigiusz Sobański – profesor zwyczajny nauk prawnych na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Były ekspert sejmowych komisji: konstytucyjnej i do spraw ratyfikacji konkordatu. Oficjał Sądu Metropolitalnego w Katowicach. Doktor *honoris causa* Uniwersytetu w Bonn. Autor ponad 600 publikacji naukowych, m.in. *Normy ogólne Kodeksu Prawa Kanonicznego* (1969), *Chrzest jako podstawa jedności Kościoła* (1971), *Kościół – prawo – zbawienie* (1979), *Kościół jako podmiot prawa. Elementy eklezjologii prawnej* (1982), *Grundlagenproblematik des katholischen Kirchenrechts* (1987), *Teoria prawa koś-*

cielnego (1992), *La Chiesa e il suo diritto. Realta teologica e giuridica del diritto ecclesiale* (1993), *Nauki podstawowe prawa kościelnego*, t. I: *Teoria prawa kościelnego*, t. II: *Teologia prawa kościelnego* (2001), *Metodologia prawa kanonicznego* (2004).

Ks. Józef Krukowski – profesor zwyczajny nauk prawnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, konsultor Papieskiej Rady dla spraw Wykładni Tekstów Prawnych w Watykanie. W latach 1993-1997 pełnił funkcję przedstawiciela Episkopatu Polski przy Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego RP i był ekspertem sejmowej Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektu ustawy o ratyfikacji konkordatu. W latach 1998-2001 był też członkiem Doradczego Komitetu Prawnego przy Ministrze Spraw Zagranicznych. Autor ponad 400 publikacji naukowych z różnych dyscyplin prawa, m.in. *Administracja w Kościele* (1985), *Konkordaty współczesne. Doktryna – teksty 1964-1994* (1995), *Kościół w życiu publicznym* (1996), *Konkordat Polski. Znaczenie i realizacja* (1999), *Polskie prawo wyznaniowe* (2005).

Każdy z autorów – jak zaznacza w „Prezentacji” ks. prof. Krukowski – opracował odpowiedni fragment *Komentarza* na własną odpowiedzialność. W zasadzie przekład ten jest zgodny z przygotowaną w 1984 r. przez ks. prof. Edwarda Szafronowskiego (†1992) wersją, zatwierdzoną przez Konferencję Episkopatu Polski i opublikowaną przez Wydawnictwo Pallottinum. Zmiany zostały wprowadzone w celu udoskonalenia tekstu tłumaczenia tylko wtedy, gdy przemawiały za tym racje językowe – konieczność uwzględnienia terminologii przyjętej we współczesnym prawie polskim, ale z poszanowaniem oryginalności systemu prawa kanonicznego, opartego na przesłankach teologicznych.

Tekst merytoryczny pierwszego tomu *Komentarza* został podzielony na 11 tytułów, poprzedzonych 6 kanonami wstępnymi, normującymi obszar prawny kodeksu, jego moc obowiązującą i zasady prawa intertemporalnego.

W tytule pierwszym „Ustawy kościelne” przeanalizowano: pojęcie ustawy kościelnej, podział ustaw kościelnych, podmioty, które mogą być ustawodawcą, przedmiot oraz formę promulgacji, osoby podlegające ustawom kościelnym, moc wiążącą, skutki, rodzaje i sposoby interpretacji ustaw kościelnych, lukę w prawie, przyczyny zwalniające od zachowania ustaw kościelnych, wreszcie wygaśnięcie ustaw kościelnych, a także uzupełniający charakter ustaw państwowych (s. 54-77). Warto nadmienić, że tytuł o ustawach nie zawiera przepisów dotyczących procedur legislacyjnych (wyjątek kan. 7 i 8) i formy ustaw, nie wskazuje też, kto jest ustawodawcą w Kościele.

Tytuł drugi dotyczy „zwyczaju” (s. 78-86). Materialnym źródłem prawa zwyczajowego jest praktyka wiernych, formalnym zaś wola prawodawcy, aczkolwiek – zdaniem ks. prof. Sobańskiego – prawo zwyczajowe w Kościele jest wyrazem faktu, „że uzdolnienie i powołanie do aktywnego działania zmierzającego do budowania Kościoła obejmuje nie tylko tych, którzy zostali obdarowani darami hierarchicznymi, lecz wszystkich wiernych, którzy dzięki zmysłowi wiary wnikają w Objawienie Boże i stosują je w życiu. To, co wierni świadomi swego powołania czynią, wyrasta nie «z ludzkiego pomysłu», lecz z faktu, że Duch Święty im udziela «jak chce». Czynne, oparte na darach Ducha Świętego uczestnictwo wszystkich

wiernych w misji Kościoła uzasadnia formowanie się prawa zwyczajowego w Kościele”. Autor wyjaśnia tutaj pojęcie zwyczaju, jego klasyfikację, czyni wnikliwą analizę warunków powstawania zwyczaju (ze strony prawodawcy, społeczności i ze strony samego zwyczaju) oraz jego ustania.

„Dekrety ogólne oraz instrukcje” stanowią zawartość tytułu trzeciego (s. 87-93). Porządkuje się tam funkcjonowanie władzy wykonawczej, czyli administracyjnej, przy czym – jak zauważa ks. prof. Sobański – uporządkowanie to nie jest do końca konsekwentne, gdyż nazwa „dekret” nie została zastrzeżona dla dekretów wykonawczych, a dyspozycja dotycząca dekretów, będących ustawami, nie została zamieszczona w tytule o ustawach, lecz w tytule o dekretach ogólnych. Co więcej, to właśnie w kan. 29 (zawierającym definicję dekretu ogólnego) wylicza się szereg cech właściwych ustawie kościelnej. Zatem na oznaczenie ustawy kościelnej używa się zarówno nazwy „lex”, jak i „decretum”. Dalej autor wyjaśnia, czym są dekreta ogólne oraz instrukcje, kto jest ich autorem i do kogo są adresowane, jaka jest ich moc obowiązująca.

Tytuł czwarty stanowi kontynuację poprzedniej części i nosi nazwę „Konkretne akty administracyjne” (s. 94-160). Znajdujemy tutaj omówienie norm wspólnych dla konkretnych aktów administracyjnych, uwzględniające pojęcie konkretnego aktu administracyjnego, zasady interpretacji tego typu aktów, procedurę ich stanowienia, przyczyny nieważności, zasady ich wykonania i wygaśnięcia, oraz analizę różnych ich form (dekretów, nakazów, reskryptów, przywilejów i dyspens). Akty administracyjne są typowym przejawem funkcjonowania władzy wykonawczej. Odnaczają się konkretnością. Atrybut ten jest istotnym elementem odróżniającym je od aktów ogólnych, takich jak ustawy i dekreta ogólne. Istotna różnica między nimi tkwi w sposobie oznaczania adresatów i w stopniu powtarzalności.

Tytuł piąty to „Statuty i przepisy porządkowe” (s. 160-163). Są one – obok ustaw, prawa zwyczajowego, dekretów wykonawczych i instrukcji – formalnymi, wtórnymi źródłami prawa i wchodzi w skład prawa kościelnego.

W tytule szóstym zostały zaprezentowane: pojęcie i szczegółowa analiza podmiotów prawa kościelnego, czyli „osób fizycznych i prawnych” (s. 163-201). Mamy możliwość zapoznania się tutaj najpierw z pozycją kanoniczną osoby fizycznej – omówiono kwestie odnoszące się do chrztu jako podstawy osobowości kanonicznej (nie uwzględniono natomiast innych sakramentów) oraz czynniki zdolności do czynności prawnych. Fakt, że w KPK znajdujemy tytuł o osobach w księdze pierwszej (w aspekcie prawnym) oraz na początku księgi drugiej (jako członkach Ludu Bożego), dowodzi dysocjacji myśli, idącej dwoma odrębnymi torami: prawnym i teologicznym. W drugim rozdziale tego tytułu znajdujemy wykładnię kanonów kodeksu dotyczących osób prawnych (pojęcie, rodzaje, podejmowanie czynności prawnych, wygaśnięcie, skutki zmiany statusu).

Trudno się jednak zgodzić z zawartym w tym tytule (s. 183) stwierdzeniem ks. prof. Sobańskiego, *salva cum reverentia*, powtórzonym za J. Urrutią, że: „Chrześcijanin ochrzczony poza Kościołem katolickim, pragnący zostać przyjętym do Kościoła katolickiego, ma swobodne prawo wyboru obrządku, niezależnie od tego, do jakiego Kościoła czy wspólnoty niekatolickiej należał”. Kan. 35 Kodeksu Katolickich Kościołów Wschodnich bowiem stanowi, iż: „Ochrzczeni akatolicy

przystępujący do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim zatrzymują na całym świecie swój obrządek, pielęgnują go i w miarę możliwości zachowują, stając się przypisani do Kościoła *sui iuris* tego obrządku, z zachowaniem prawa zwrócenia się do Stolicy Apostolskiej w szczególnych przypadkach osób, wspólnot lub regionów”. Taką samą normę zawierają: *Motu proprio Cleri sanctitati* Piusa XII (kan. 11 § 1) oraz Dekret o Kościołach Wschodnich katolickich Soboru Watykańskiego II (nr 4).

„Czynnościom prawnym”, czyli świadomym działaniom podjętym dla osiągnięcia zamierzonych skutków prawnych, został poświęcony tytuł siódmy (s. 201-212). Zamieszczono tam normy o wyznacznikach ważności czynności prawnej, a następnie przepisy dotyczące przyczyn i skutków nieważności (przymus fizyczny, bojaźń i podstęp, nieznamość i błąd). We wnikliwym komentarzu zostało także podjęte zagadnienie uzyskania zgody lub rady przez przełożonych kościelnych (ordynariuszy, przełożonych zakonnych lub stowarzyszeń życia apostolskiego, także ewentualnie proboszczów), dokonujących określonej czynności prawnej, od pewnych osób fizycznych, kolegium lub zespołu osób. Autor wyjaśnia również, na czym polega obowiązek naprawienia szkody przez tego, kto aktem prawnym, dokonany z winy umyślnej lub nieumyślnej, bezprawnie komuś wyrządził szkodę. W tytule tym nie zgromadzono wszystkich norm dotyczących czynności prawnych, należy więc wziąć pod uwagę także ustawy specjalne (np. kan. 36-93, 119, 1073-1133, 1290, 1607-1618) oraz przepisy dotyczące sprawowania kościelnej władzy rządzenia.

Tytuł ósmy omawia przepisy kodeksowe związane właśnie z „władzą rządzenia” (s. 212-233), a więc podaje się tu jej pojęcie, przejawy i postacie (władza zakresu zewnętrznego i wewnętrznego, władza zwyczajna i delegowana, upoważnienia habitualne), wykonywanie władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędowniczej oraz jej wygaśnięcie i uzupełnienie władzy wykonawczej. Sprawowanie władzy w Kościele – jak zauważa ks. prof. Sobański – to podejmowanie decyzji wiążących inne osoby, przez co kieruje się ich postępowaniem. Kierownictwu temu podlegają przede wszystkim działania, przez które uobecnia się zbawcze działanie Chrystusa, czyli posługa słowa i sakramentu. Do władzy kościelnej, skoncentrowanej na posłudze słowa i sakramentu, należy też troska o odpowiadające wierze zachowania wiernych. Jest to zatem prawdziwa władza społeczna, wyjaśniana jako władza nauczania, uświęcania i pasterzowania. Stojąc na gruncie jedności władzy i podkreślając podstawową rolę święceń do wykonywania władzy rządzenia, KPK rozróżnia władzę święceń i – przekazywaną aktem prawnym niesakramentalnym – władzę rządzenia.

Następny tytuł, dziewiąty, zawiera analizę „urzędów kościelnych” (s. 233-286). Urząd kościelny należy rozumieć jako jakikolwiek obowiązek nałożony na stałe dla realizacji celu duchowego. W dokumentach kościelnych nazwa „urząd” to termin wieloznaczny dla jego oznaczenia używa się nazw *officium*, *ministerium*, *munus* (i ich polskich odpowiedników). Każde to – zdaniem ks. prof. Sobańskiego – odróżnić służby (posługi, ministeria) i urzędy (*officia*). Posługi to – z punktu widzenia kanonicznego – funkcje wykonywane w Kościele, powierzone jakiejś osobie czy to przez uzdolnienie do ich wykonywania (przez sakramenty), czy to aktem władzy kościelnej, zleceniem lub zezwoleniem. Urząd jest pojęciem węższym, a mianowicie obejmuje tylko te posługi, które odpowiadają normom tytułu IX Księgi pierwszej, a w szczególności kan. 145 i 146. W tej części poznamy więc pojęcie urzędu koś-

cielnego, sposoby jego powierzenia (pojęcie prowizji kanonicznej, jej wymogi i prawa) oraz utraty (rezygnacja, przeniesienie, usunięcie, pozbawienie).

Nasuwa się jednak uwaga odnośnie do usunięcia jako sposobu utraty urzędu kościelnego. Moim zdaniem bardziej odpowiednim ekwiwalentem łacińskiego *amotione* byłoby „odwołanie” zamiast „usunięcie” (*amovetur* – „zostaje odwołany” zamiast „zostaje usunięty”), tak jak w polskim tłumaczeniu analogicznych kanonów zawartych w Kodeksie Katolickich Kościołów Wschodnich (s. 605). Racją przemawiającą za takim tłumaczeniem jest potoczna konotacja słowa „usunięcie”, sugerująca karny charakter usunięcia kogoś z urzędu. Tymczasem, jak słusznie zauważa ks. prof. Sobański, „[...] w usunięciu nie chodzi o karę, lecz o dobro publiczne. Usunięcie niekoniecznie implikuje winę” (s. 281).

„Przedawnienie” to tematyka tytułu dziesiątego (s. 286-291). Przez przedawnienie rozumie się następujący z powodu upływu czasu sposób nabycia lub utraty rzeczy lub praw, a także uwolnienie się od obowiązków czy roszczeń. Ma ono na celu zapewnienie porządku (przez zapobieganie sporom w sprawach trudnych do udowodnienia wskutek braku dowodów) i pewności prawnej w zakresie praw subiektywnych. W tej części komentarza autor wyjaśnia przedmiot przedawnienia, jego czas, bieg i skutki.

W ostatnim, jedenastym tytule autor analizuje normy prawne, związane z „obliczaniem czasu” (s. 291-296). Prawo bowiem nie może nie uwzględniać faktu, że czynności i zdarzenia prawne dokonują się w czasie. Także prawa podstawowe, które przysługują człowiekowi niezależnie od czasu (dlatego że jest człowiekiem, a nie dlatego, że jest nim w określonym czasie), są konkretyzowane w kategoriach czasu. Ks. prof. Sobański wyjaśnia więc pojęcie czasu ciągłego i użytecznego, miary czasu, zasady obliczania terminów początkowych i końcowych.

Prezentowana publikacja została starannie wydana, choć na etapie prac adiustacyjnych nie unikniono błędów o konsekwencji merytorycznej. Przykładowo: na s. 6 ma być „adhortację”, a nie „ekshortację”, na s. 30 powinno być „przez władzę (jedynie) wykonawczą”, a nie „przez władzę (jedynie) ustawodawczą”, na s. 123 zamiast „reskryptu” jest „rekursu”. W kolejnych edycjach błędy tego typu z pewnością zostaną wyeliminowane. Na podkreślenie zasługują walory stylistyczne: precyzja językowa oraz zwięzłość wypowiedzi niezakłócająca komunikatywności tekstu. Z opracowaniem powinni się zapoznać studenci wydziałów prawa kanonicznego i seminariów duchownych, także duszpasterze i wszystkie osoby zajmujące się stosowaniem prawa kanonicznego.

Dariusz Walencik

Katedra Nauk Prawno-Ustrojowych Uniwersytetu Opolskiego